

Garnisons- och Luftvärnsmuseet Rudolf Petersson och 91:an Karlsson

Under vår färd genom Sveriges Militärhistoriska Arv (SMHA) har vi nu hunnit till Halmstad, där vi besöker Garnisonsmuseet med sina unika samlingar. Vi börjar med en artikel om Sveriges mest kända och älskade soldat! I kommande nummer av TIFF kommer Luftvärnssamlingen i Skedalshed presenteras av rustmästare Christer Fält.

SKANSEN KLINTABERG

Text och foto: Andreas Persson,
Museipedagog Garnisons- och
Luftvärnsmuseet

Vi på Garnisons- och Luftvärnsmuseet i Halmstad förvaltar en omfattande samling från Rudolf Petersson och i synnerhet föremål som har koppling till 91:an Karlsson. Vi har en stor mängd originalteckningar samt en del personliga föremål. Under åren har samlingen utökats med olika kuriosa föremål.

20 MILITÄR & LUFTVÄRNSMUSEET
HALMSTAD

Rudolf Petersson

91:an Karlssons skapare Rudolf Petersson föddes i Halmstad 1896 och var son till köpmannen Viktor Petersson och folkskoleläraren Sofia von Friedrichs. Rudolf, även kallad Dolle var näst yngst i en syskon-skara på fyra. Rudolf kom under

hela livet att ha starka band till sina syskon, något som faderns tidiga bortgång kan ha bidragit till.

Redan vid 17 års ålder började han teckna karikatyrer och gav ut den reklamfinansierade tidningen *Känt folk* där han karikerade kända personer. Rudolf Petersson hade konstnärliga ambitioner och gick 1915-1916 på konstskolan Valand i Göteborg där han främst ägnade sig åt måleri. Åren 1916-1918 gjorde han sin militärtjänst vid I 16 och det är därifrån stoffet till 91:an Karlsson ursprungligen är hämtat. Det han inte visste då, var hur mycket dessa två år skulle komma att prägla stora delar av hans liv.

Efter militärtjänsten tecknade han ett tag för tidningen *Strix*, men ganska snart flyttade han till Köpenhamn där han koncentrerade sig på sitt måleri. Där bodde redan hans syster Anna och hennes man, illustratören och tecknaren Gustaf Tenggren (1896-1970). Gustaf och Rudolf träffades när de båda studerade vid konstskolan Valand. Det som framgår från studieåren är att de båda männen blev nära vänner samt att de målade och festade mycket tillsammans. Paret Tenggren flyttade 1920 till USA, där Gustaf sedan tidigare hade två systrar. Året efter beslöt sig även

En ung Rudolf Petersson från värnplikten 1916-1918, iklädd uniform m/10.

Rudolf för en flytt över Atlanten, till USA. I Sverige hade Gustaf börjat etablera sig som sagoillustratör, han gjorde bland annat illustrationer till sagosamlingen *Bland tomtar och troll*. Gustaf började nu skapa sig en lysande karriär i USA genom att under 20-talet, bland annat jobba på tidskriften *Life*. För att under 30-talet anställas som animationschef och illustratör för Walt Disney, han var med och skapade den första animerade långfilmen med ljud, *Snövit och de sju dvärgarna*. Något som följdes upp av andra klassiker som *Pinocchio* och *Bambi*.

För Rudolf Peterssons del tog vistelsen i USA en annan väg än för den gode vännen och svågern. Rudolf arbetade som illustratör och reportage-tecknare för några olika tidningar, bland annat *The Bystander* men den stabilaste punkten i tillvaron var *The Cleveland News*. Relationen till vännen Gustaf fick sig en rejäl törn efter att han och Rudolfs syster Anna separerade efter bara några års giftermål. Beträffande Rudolfs privatliv var det i USA han träffade sin blivande fru, norskan Asta Sofia Eriksrud, som arbetade på kontor i Cleveland. De flyttade till Sverige och bosatte sig i Stockholm 1930 och året därpå gifte de sig. I Stockholm återgick Rudolf till det konstnärsliv som han tidigare haft med spriten som ett naturligt inslag. Rudolfs fru konstaterade att han drack mer än vad han borde, därför lämnade paret Stockholm och flyttade till Ytterhörna där livet kunde fortlöpa lugnare. Ytterhörna blev platsen där Rudolf spenderar större delen av sitt resterande liv.

91:an Karlsson

Serien 91:an Karlsson publicerades första gången 1932 i veckotidningen *Allt för alla*, då under namnet "En beväringmans upplevelser och äventyr". Rudolf hade redan bidragit med illustrationer i tidningen som på grund av sjunkande upplagor nu ville satsa på en ny serie. I det första avsnittet får man se Mandel som är 91:ans verkliga namn, plöja åkrar hemma på gården. När han får reda på att han blivit inkallad gör han allt för att slippa. Han slår sig gul och blå, han drar ut alla sina tänder, dricker en hemkockt bryggd som gör honom illamående, och får ett intyg av prästen att han är mindre vetande. Men när han ska mönstra får han höra att han är fullt frisk och lämplig för det militära. *Allt för alla* lades ner samma år, var efter 91:an blev en följetong i *Levande livet*, en

tidning med fokus på äventyr och med unga män som målgrupp. Den första tiden var serien helt utan pratbubblor, försedda med rimmande text under serierutorna, till en början tänkt att framföras till kända melodier. Texten var oftast författad av den oidentifierade pseudonymen Kadudd. Vid sidan av publiceringen i *Levande livet* gavs även 91:an ut som julalbum med start 1934. Utgivningen av tidningen fortgår än idag.

Omslaget till julalbumet 1941.

En besläktad serie till 91:an Karlsson finns i Norge, men i denna fristående sidoversion så får läsarna istället följa "Nr. 91 Stomperud". Serien publicerades för första gången 1937 i veckotidningen *Norsk Ukeblad*. Under de första åren så kopierade de norska tecknarna vissa avsnitt nästan rakt av. Det fanns också en period i slutet på 30-talet där Rudolf Petersson även tecknade för den norska versionen, något som dock avbröts i samband med att andra världskriget (och i synnerhet efter att tyskarna 9 april 1940 invaderar Norge). Ursprunget är detsamma men sedan lång tid tillbaka produceras den svenska och norska versionen helt oberoende av varandra.

Den välkända och omtyckta karaktären 91:an Karlsson har under

årens lopp även fått beträda den vita duken. Detta hela åtta gånger mellan åren 1946-77, där Gus Dahlström varit skådespelaren som gestaltat 91:an flest gånger.

Karaktärerna - och personerna bakom

1901 infördes allmän värnplikt. Storskaror män, med skiftande motivation möttes för att göra värnplikten, vilket gett upphov till mycket komik genom åren. Figuren i 91:an Karlsson är inspirerad av verkliga personer Rudolf mötte på I 16 i Halmstad.

Som person är 91:an Karlsson snäll och kanske lite naiv, han är även öppen för det mesta. Något som gjort att både han och 87:an är återkommande besökare i "buren". Förebilderna till 91:an och 87:an kommer från Rudolfs egen

värnpliktstid men med den stora skillnaden att förlagan till 91:an var den elake. Rollerna har dock blivit ombytta och Rudolf själv lär ha sagt att "91:ans utseende gjorde att jag inte kunde ha honom till en elak jävel". Rudolf lät helt enkelt karaktärerna byta egenskaper. Både 91:an och 87:an uppvaktar Elvira, kaptan Beråns hembitråde, Elvira som hade Rudolfs syster Margit som förlaga.

Vid sekelskiftet när de stora grupperna av värnpliktiga skulle göra sin militärtjänst, anfördes de av officerare som ofta kom ur högre samhällsskikt, något Rudolf gärna poängterar med befälens sirliga efternamn.

Major Hampus Morgonkrök gillar precis som namnet antyder, god dryck och är i vissa serier lätt alkoholiserad. Major Morgonkrök är en livsnjutare som sällan avstår >>>

från livets goda, han gillar att äta gott och älskar cigarrer. Han är den snällaste officeren och mest trolig att bevilja permission. Inspiration till karaktären har hämtats från major Bror Albert Lagerkrantz, sedermera överstelöjtnant.

Överste Hector Gyllenskalp, har ett hetlevrat temperament och är regementschef på Klackamo regemente. Han har svårt för sin svärmor, friherrinnan Platina von Blomsterlöök, som ofta gör honom på dåligt humör. Överste Gyllenskalp är ägare till Cesar (vars fullständiga namnet är, Adelberth Baltzar Cesar av Stilberstrahle von und zu Lichtenegewalde) en grand danois som 91:an återkommande tar hand om.

Vid tiden då Rudolf Petersson skulle påbörja sin militärtjänstgöring var Peter J. Hegardt (1868-1945) regementschef på I 16 och den tredje i ordningen. Peter J. Hegardt kom att bli generallöjtnant innan han 1933 avgick ur tjänst. Överste Gyllenskalp bär likheter med honom och även hunden har funnits på riktigt.

General von Bäävenhielm, karaktären har stått för mycket förvirring genom åren. Dels på grund av de skilda stavningarna på efternamnet, som till och med har kunnat skifta i samma tidning. Att generalen till en början hette Fredrik von Bäävenhielm för att 1940 ersättas i serien av general Rufus von Bäävenhielm har skapat ytterligare förvirring. Som person uppvisar inte generalen några extrema egenskaper förutom att han är väldigt noggrann, på gränsen till pedant. Men i huvudsak är han en kunnig och effektiv person som brukar komma och inspektera regementet vilket gör överste Gyllenskalp nervös.

Inspirationen hämtades från den andra regementschefen på I 16 sedermera krigsminister och generalmajor, Bror Birger Emil Mörcke (1861-1951). I samband med borggårdskrisen då den liberala regeringen, ledda av Karl Staaff 1914 avgick, blev Emil Mörcke först ett konsultativt statsråd 1914 och sedan krigsminister mellan åren 1914-1917, detta i den efterföljande regeringen ledd av Hjalmar Hammarskjöld.

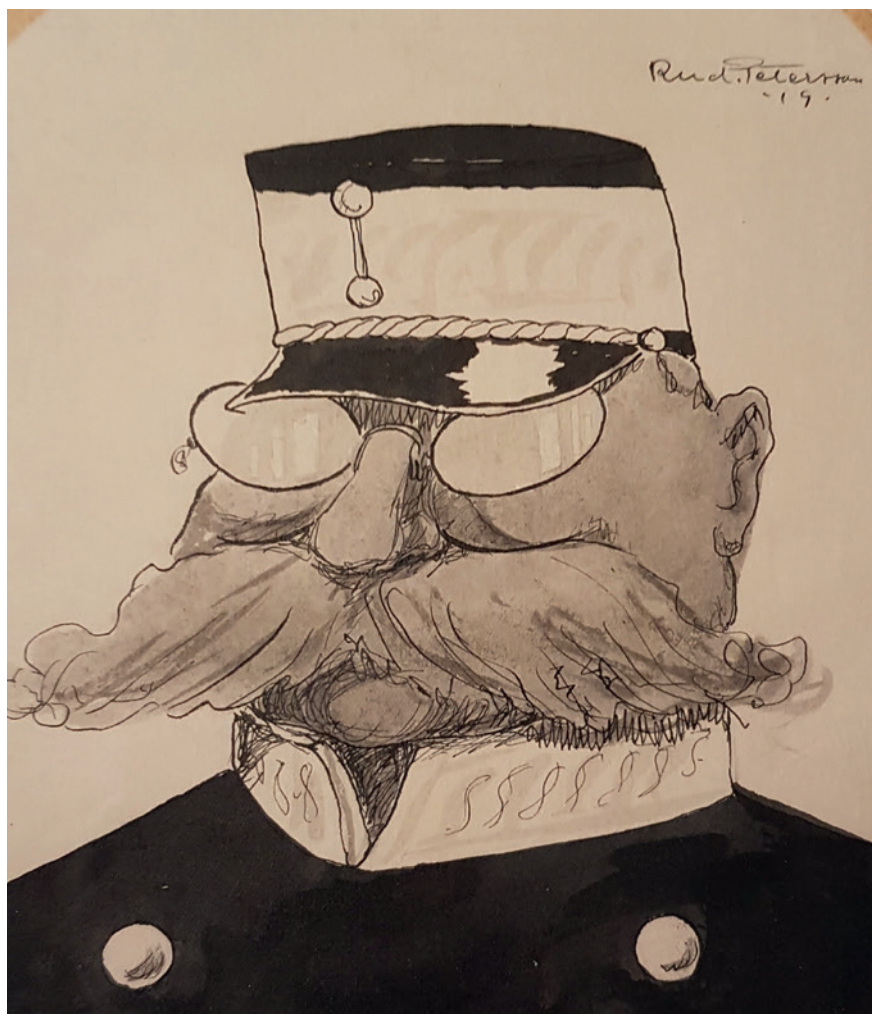
Samtliga av dessa män är också personer som har bidragit väldigt mycket till att vi idag har ett museum. Dels inrättades museet 1914, vilket är skarven mellan att Emil Mörcke och Peter Hegardt var regementschefer vid I 16. Samtliga har donerat rikligt med föremål, varav flera fortfarande visas i museets utställningar idag. I museet visas Emil Mörckes civila person där framförallt hans resor världen över lyfts fram.

Serietidningen 91:an Karlsson

1956 startade utgivningen av serietidningen 91:an, som en följd av framgångarna med julalbumen. Utöver 91:an-serien innehöll tidningen även andra, huvudsakligen svenska serier så som Kronblom, Åsa-Nisse och flygsoldat 113 Bom. Till en början bestod 91:an-tidningen av serier som tidigare publicerats i *Levande*

livet men som gjorts om till serietidningsformat. Snart började även ny-skrivet material ta plats i tidningen. Nu börjar traditionen att varje serie började med en skämtteckning som kunde förhållas sig ganska fritt till serien. Mot slutet av 50-talet tecknade Rudolf 91:an serierna till såväl serietidningen som till *Levande livet*. Det blev mer än vad han mäktade med, dessutom sviktade hans hälsa till följd av ett livslångt alkoholproblem och allt förvärrades av hans hustru Astas bortgång 1959.

I början av 60-talet tog Nils Egerbrandt över som huvudsaklig tecknare av serien. Han var en rutinerad serietecknare som hade tecknat serien *Ollie*, om en eskimåpojke samt serien om *Grodan Boll och Kalle Stropp*, baserad på Thomas Funcks radioserie. För att läsarna inte skulle märka någon skillnad fick

Rufus von Bäävenhielm vars förlaga var Emil Mörcke.

Rudolf Peterson vid ritbord.

Nils direktiv att teckna i samma stil som Rudolf och det var en stil som låg ganska långt ifrån hans egen. Rudolf ville fortfarande ha det kreativa ledarskapet över serien och han fortsatte under några år att enbart teckna 91:ans huvud, medan Nils tecknade bilderna i övrigt.

Efter hand tog Nils Egerbrandt över mer och mer av själva manus-

arbetet och kom med tiden att sätta sin personliga prägel på serien som nu fick en snällare och mindre råbar-kad framtoning. 1970 hade seriens produktionstakt ökat rejält från 11 till 26 nummer per år. Dessutom tecknade Nils Egerbrandt 91:an strippar åt tidningen *Året Runt* samt gjorde en egen serie i 91:an tidningen, som hette Frisk och Rask.

Det finns idag en stor spridning på berättelser i tidningen, från de korta mer traditionella serierna med tydliga slutskämt till långa äventyr med invecklade intriger.

Sedan Rudolf Petersson och Nils Egerbrandts dagar så är det över trettio tecknare och manusförfattare som medverkat, eller medverkar i tidningen. Varumärket 91:an Karlsson ägs idag av Egmont förlag och 84 år efter att serien först började publiceras så kommer serietidningen 91:an Karlsson, fortfarande ut till ett tidningsställ nära dig. ■

Välkommen

till en värld av historia sedd ur ett militärt perspektiv. På Garnisonsmuseet i Halmstad kan du ta del av historiska föremål, uniformer, vapen, lokala och världsomspännande berättelser – och människors livsöden! Här görs blandade nedslag i garnisonens historia, med förgreningar långt ut i det civila samhället.

5 km öster om Halmstad, i Skedalshed, förvaltas Luftvärnssamlingen som är en av Sveriges militärhistoriska rikssamlingar. Luftvärnssamlingen visas vid bokade besök eller vid öppet-hus-dagar. Kontakta Garnisons- och luftvärnsmuseet för mer info.

Kontaktuppgifter

www.91anmuseet.se
andreas.persson@91anmuseet.se
tel: 035-266 31 01
Noréensvägen, Galgberget
301 80 Halmstad

Del av specialavsnitt som utspelar sig i Halmstad.